

ASPECTE ISTORICO-TEORETICE PRIVIND RĂSPUNDEREA JURIDICĂ

Oleg CHICU,
doctorand

SUMMARY

This article investigates some aspects of the Roman legal experience that can bring additional light in the process of elucidating the concept of legal liability. According to the presented matters, it resulted that the legal responsibility in the Roman law was closer to the later called objective liability, being considered as an obligation imposed from the outside. The reason of the Roman regime of damage repair was not the fault, but the damage itself, the aim being the restoration of the just equilibrium in the relations between the Roman citizens as free people. The task to determine the incidence of person's behavior towards the production of damage was set later, at the end of the classical epoch, later being realized in the compilation of Justinian.

Este dificil a găsi un alt concept juridic așa de mediatizat și controversat în literatura științifică de specialitate ca cel al răspunderii juridice, fapt pe deplin justificat având în vedere rolul esențial al răspunderii juridice în universul dreptului. Abordarea metodologică având la bază paradigma socialului impune luarea în considerare a evoluției societății și a individului pentru a putea înțelege și explica diverse concepte juridice, cel al răspunderii juridice fiind unul fundamental. În acest context, Ion Craiovan întreabă, pe bună dreptate: „Ce am putea înțelege, de pildă, din complexa instituție a răspunderii juridice fără apelul la responsabilitatea socială și la o concepție asupra societății și omului?”¹

Pe aceeași linie de gândire, dar aducând în context și noțiunea responsabilității juridice, Lidia Barac menționează complexitatea instituției răspunderii juridice, instrument de bază al dreptului, ea fiind și mijloc de apreciere a comportamentelor supuse normelor juridice, o măsură a activității juridice și a calității ei.²

Încă în 1972, M. Costin, în lucrarea sa „Răspunderea juridică în dreptul R.S.R.” milita pentru noțiunea de răspundere în sens pozitiv – adică, de conformare a comportamentului normelor sociale și de răspundere în sens negativ – adică, de neconformare, aceasta prezentându-se în diferite grade. În ambele cazuri însă funcția reglatoare a normelor sociale este evidentă, iar modalitățile concrete în care se realizează sunt diferite. În timp ce conformarea conduitei se face voluntar, benevol, fără a implica intervenția unor forțe sociale coercitive, exterioare individului, ci numai un grad înalt de conștiință civică, neconformarea nu reprezintă altceva decât o formă de manifestare a contradicției dintre interesul personal, materializat în acțiunea individului contrară normei sociale și interesul social general concretizat în acele norme.³

Abordarea teoretică a răspunderii juridice se complică și prin faptul polisemiei cuvântului

răspundere, în special în acele limbi în care nu există, așa cum în limba română, două cuvinte pentru a desemna răspunderea și responsabilitatea. În limba franceză cuvântul „responsabilité” și în limba rusă „ответственность” sunt utilizate și pentru a indica atât acea obligație impusă din exterior de către stat subiectului de drept de a suporta consecințele nerespectării unei norme juridice în vigoare în vederea restabilirii ordinii de drept în societate, cât și autoangajarea liber consimțită, obligația izvorâtă din sistemul de norme juridice devenind o datorie pe care și-o impune subiectul de drept prin autoconstrângere. Prof. N. Popa consideră că responsabilitatea juridică este o atitudine conștientă și deliberată de asumare a grijii față de modul de realizare a normelor de drept privind integritatea ordinii juridice, precum și față de acțiunile pe care le întreprinde individul în vederea asigurării unui climat de legalitate în societate.⁴

De menționat că această polemică vis-à-vis de dimensiunea internă și externă a răspunderii juridice rămâne încă deosebit de aprinsă în literatura juridică din Federația Rusă. În operele savanților ruși răspunderea juridică apare sub denumirea de răspundere juridică pozitivă (sau prospectivă) și răspundere juridică negativă (sau retrospectivă). Unii autori consideră că nu poate fi susținută ideea de a unifica într-un singur concept al răspunderii juridice și aspectul prospectiv și cel retrospectiv, menționând că „este inadmisibilă unificarea într-un singur concept a atitudinii conștiente a individului de a executa obligațiile sale față de societate (binele) și acțiunea ilicită a infractorului (răul)”.⁵ Acestui punct de vedere i se poate replica că unificarea într-un singur concept nu înseamnă acceptarea și egala apreciere a acestor două atitudini ale subiectului de drept, care sunt diametral opuse. Sarcina științifică este de a găsi și a clarifica conținutul complex al conceptului de răspundere juridică, de a sublinia trăsăturile comune și particularitățile tuturor laturilor ce caracterizează conceptul nominalizat. Această activitate poate fi mai

eficientă atunci când aceste două laturi ale răspunderii (prospectivă, sau responsabilitatea și retrospectivă, sau propriu-zis răspunderea) nu vor fi examinate separat, ci într-o permanentă confruntare a posibilităților ființei umane libere de consecințe de a face alegerea și de a-și asuma obligația de a urma această alegere, inclusiv consecințele ei. Pe această direcție a cercetării prezintă interes ceea ce J. Carbonnier a numit „sursa cosmogoniei noastre juridice” – dreptul roman, pentru a examina în context istoric anumite aspecte ale răspunderii juridice, și anume: cel al obligației și al vinei ca o condiție a răspunderii juridice.

În dreptul roman paguba pricinuită pe nedrept a fost obiectul Legii Aquilla (secolul III a. Hr.), care a pus bazele răspunderii ce i se incumbă unei persoane pentru orice daună pricinuită pe nedrept altei persoane. Legea Aquilla stabilea că persoana care omorâse pe nedrept un sclav sau animal din turmă era obligată să plătească proprietarului o amendă calculată la cea mai mare valoare pe care sclavul sau animalul au avut-o în anul care a precedat delictul; în al doilea capitol se sancționa creditorul accesoriu (adstipulator) care îl iertase pe debitor în dauna creditorului principal. Al treilea capitol reglementa răspunderea pentru celelalte pagube aduse lucrurilor sau animalelor (rănirea sclavilor sau animalelor din turmă, omorârea sau rănirea animalelor mici și deteriorarea lucrurilor neînsuflețite), stabilind o amendă egală cu cea mai mare valoare pe care respectivul sclav, animal sau lucru au avut-o în ultimele treizeci de zile anterioare delictului.⁶

În compilația lui Justinian, și anume – în Digeste (Pandecte), sintagma referitoare la sclavi a fost înlocuită cu cea de om, dar s-a păstrat sensul că paguba să fie pricinuită pe nedrept.⁷ Condiția necesară pentru despăgubire era ca paguba să fie pricinuită pe nedrept (*iniuria*), ceea ce excludea paguba pricinuită cu ocazia legitimei apărări (*itaque qui latronem occidit, non tenetur, utique si aliter periculum effugere non potest*). Inițial, se cerea ca paguba să fie pricinuită direct de delictent.

Începând cu epoca clasică, dispozițiile Legii au fost extinse de către jurisprudență și la alte cazuri, astfel încât ea viza orice prejudiciu material adus proprietarului chiar dacă a fost săvârșit dintr-o neglijență cu totul neînsemnată (*culpa levissima*); deci, oricât de mică era culpa, dauna trebuia reparată.

Renumitul autor francez Michel Villey în articolul „Schiță istorică a cuvântului *responsabilitate*” a avansat ideea că primul sens autentic juridic a reieșit din experiența juridică romană și a trecut în știința juridică, dar la origine avea sensul unei obligații de a restabili justiția.

Cuvântul „respondere” în dreptul roman ne dă trimitere la cuvintele solemne pronunțate în cadrul stipulației. Persoana care urma să fie creditor (stipulator) întreba pe viitorul debitor (promissor), dacă se obligă

să execute o anumită prestație: „Spondesne...”, iar debitorul răspundea „Spondeo”. Astfel, „sponsor” în dreptul roman arhaic era un debitor, omul care în dialogul stipulării printr-un răspuns afirmativ la întrebarea stipulantului, viitor creditor, se angaja la o prestație. Cuvântul „a răspunde” implică ideea de a se ține garant al evenimentelor viitoare, a face față unei datorii, sarcini ce i se incumbă. Formula „respondere creditoribus”, des întâlnită în textele romane, cerea debitorilor să-și îndeplinească datoria față de creditorii.

De aici, „a fi obligat să îndeplinești o obligație” a ajuns să fie „a răspunde în fața justiției”. Cuvântul „responsabilitate” nu era în dreptul roman. M. Villey arată că în van vom căuta în dicționarele latine cuvântul „responsabil”, el apare doar în Evul mediu, în secolul XIV cu sens de a avea o obligație.⁸

În tradiția juridică romană exista un sistem de reparare a prejudiciului sau de reprimare a delictelor (civile sau penale) de cei ce sunt, cum am spune noi astăzi, responsabili. Dar din ce cauză? Pentru că sunt vinovați sau pentru că au comis un prejudiciu, producând astfel o injustiție.

Motivul regimului roman de reparare a prejudiciilor nu este culpa, ci însuși prejudiciul, iar scopul despăgubirii viza justa repartitie a bunurilor, un just echilibru. Când are loc ruperea acestui echilibru, se produce un prejudiciu contrar dreptului și justiției – „*damnum iniuria datum*” și intervine justiția ce trebuie să reducă acest dezechilibru. Din această perspectivă puțin contează dacă dezordinea a fost sau nu provocată de o greșeală, vină; ordinea perturbată trebuie restabilită, deci, cauza este o stare de lucruri obiectivă – perturbarea ordinii. M. Villey a presupus că juriștii romani în acest caz s-ar fi inspirat din filosofia lui Aristotel (nu se știe prin ce intermediar). Deci, aici ar fi aplicabil conceptul justiției corective al lui Aristotel, când, vorbind despre schimburi, stagiritul nu făcea diferență esențială între deplasarea unui patrimoniu de la un om la altul în urma unui delict, când cel de-al doilea suportă dauna fără a o căuta, sau în urma unui contract deliberat, când această deplasare era voită de ambele părți. Lipsa diferenței se explică prin două elemente comune: că în ambele cazuri ordinea a fost perturbată și s-a născut o obligație de a înlătura dezechilibrul, de aceea trebuia restabilită ordinea și acesta era scopul justiției. Nu în totalitate dreptul delictual roman era fondat pe justiția corectivă, în jurisprudența romană nu era absentă orice considerație de culpă sau vină. Vina ocupa un rol central, mai ales în dosarele penale.

Apoi, culpa a pătruns și în sfera civilă, în cazul unui prejudiciu injust. Deși inițial, după cum am menționat deja, „*damnum iniuria datum*” însemna doar o lezare injustă a dreptului altuia, mai târziu a apărut schimbarea, căci o frază din Digeste – *In lege Aquilla et levissima culpa venit* („Conform Legii Aquilla, se

pedepsește și culpa ușoară”) – avea scopul de a compara obligația născută dintr-un *damnum iniuria datum* cu răspunderea contractuală, unde se pedepsea doar culpa gravă, iar pentru delict – și cea ușoară. În răspunderea contractuală romanii au gradat culpele, clasificându-le în grave, lejere, simplă neglijență. Deci, noțiunea de culpă apare la romani. Doctrina romană înțelegea culpa nu ca o cauză a obligației, adevărata cauză era dezordinea în relațiile dintre persoane, de aceea era necesară reacția justiției corective și reparatorii. Deși era urmată de pagubă, culpa avea un rol accidental, nefiind suficientă pentru a fi responsabil, deci nu era principiu general; alți factori erau luați în considerație: natura pagubei ce a suportat-o cealaltă parte.⁹

Faptul că vina nu era o condiție necesară și suficientă a despăgubirii era clar în dreptul roman, căci el cunoștea multiple cazuri când vina nu era necesară pentru a despăgubi, cum sunt cazurile responsabilității fără vină – obligația de a repara dauna cauzată de cei aflați sub puterea lui pater familias, dauna produsă de un animal (ruina edificiului); nu era deci un principiu general.

Sarcina de a determina incidența unui comportament asupra producerii unui prejudiciu s-a pus în dreptul roman mai târziu. „Culpa” în dreptul civil la interpretarea *damnum iniuria datum* nu s-a admis decât în epoci mai târzii. Ulpian lămurea că culpa nu se aplică copilului, imbecilului și animalului, că nu se poate atribui culpa celui ce nu-i stăpân pe spiritul său. Ulterior, sub această normă s-a pus un fundament umanitar, care i se atribuie lui Marc Aureliu și juristului Modestin: „Nebunul și așa este pedepsit prin nebunia sa”. Cazuistica delictului aquillian a furnizat multe cazuri în care culpa aparținea altuia, poate chiar victimei: gât tăiat în timpul raderii de un bărbier ce s-a instalat aproape de un teren de joc și mâna i-a fost lovită de mingea; crengi tăiate ce ucid un trecător, deși lucrările au fost semnalate etc.

Dar nici culpa nu a fost apreciată subiectiv, ci ca fapt al agentului se definea prin opoziție întâmplării. Este o culpă atunci când acțiunea este cauza prejudiciului, adică atunci când există legătura causală. Aprecierea acestei cauzalități se inspiră dintr-un criteriu obiectiv al activității normale, la care se poate aștepta din partea unui om diligent. Noțiunea de diligență – convenabil, normal – ne trimite la o gândire morală și juridică de acțiune centrată pe adevărul vigilentă la modele sociale mai degrabă decât la autonomie de voință infinit liberă.

Etimologic, sunt responsabili cei asupra cărora este o obligație, fie că ea provine sau nu dintr-un act de voință liberă, și acest sens este calificat de M. Villey ca fiind autentic juridic în dreptul roman.¹⁰

Gândirea juridică romană încorporează acțiunea în lucru. „Furtum” era obiectul furat, dar și faptul că un lucru a fost furat. Delictele pretoriene – lucru vărsat sau aruncat, lucru suspendat, os rupt – erau menționate de rând cu *damnum iniuria datum*.

Astfel, terminologia relevă că acțiunea se prelungește – iniuria desemna, de asemenea, o modalitate de acțiune, căci se traducea ca injustă atingere adusă prin iniuria – delictul mai puțin grav: rănirea unui animal, incendierea unui bun. În secolul III d. Hr., când cazuistica delictelor aquilliene s-a multiplicat, iar noțiunea de culpă permitea pretinderea unei reparații generalizate a prejudiciului, iniuria era deja definită ca rezultatul contrar dreptului: *iniuria... est quod non iure fiat*¹¹. IUS trebuie înțeles în sens tradițional roman – ca situație protejată, sferă recunoscută altuia. A comite un act non iure – iniuria – înseamnă a încălca limita cuiva care nu ești tu. Pentru a pretinde în justiție repararea daunei se folosea formula „*iniuria vindicare*.” Această formulă denotă ideea agresiunii patrimoniale, uzurparea puterii și era menită să restabilească echilibrul în relațiile dintre părți. Acest vechi ritual judiciar punea doi adversari față în față în procesul de revendicare. Fiecare din cei doi realizau treptat asupra aceluiași bun un *ius*, creau în profitul său un drept, pe care îl lansau în fața rivalului său, pronunțând verbe consacrate, aacompaniate de gesturi simbolice în cadrul unui dialog:

-*Îți cer să justifici revendicarea (postulo anne dicas qua excausa vindicaveris);*

-*Eu realizez un ius și impun vindictam (ius feci sicut vindictam imposui);*

-*Cum revendicarea ta este o iniuria, te provoc la 50 ași (quando tu iniuria vindicavisti, quingentis assibus sacramento te provoco);*

-*Și eu de asemenea (et ego te).*¹²

În acest caz, *iniuria* ca modalitate a actului era privită nu atât în raport cu subiectul care a comis-o și motivele sale, ci în raport cu rezultatul, situația de non-drept ce se crea. *Iniuria* fiind delict, cel ce pierdea trebuia să lase suma pe care a consemnat-o și era condamnat la fructe duble, dacă avea lucrul în posesie.

Astăzi responsabilitatea implică pentru noi un anagajament personal – a accepta dinainte eventuala sancțiune. Instituția obligației de a repara se dublează cu o funcție psihologică: legea responsabilității pe care subiectul o invocă odată cu acțiunea sa nu este contingentă, ci chiar condiția libertății lui. În acest sens actul caracterizează persoana și dreptul nostru se formulează ca o etică a comportamentelor.

Analiza limbajului roman denotă altă concepție. Ideea de a se obliga prin actul său era străină gândirii romane, expresia *noxae se obligare* însemna a se lega de act și nu prin act – implică un raport invers decât un angajament. În dreptul roman a fi legat de acțiunea sa nu însemna a fi responsabil, ci a fi ținut prin drept. Relația nu este deci de la agent la act, ci de la act la agent. Era un raport extern, sintetic ce excludea continuitatea psihologică și morală pe care se fondează responsabilitatea. Orice expresie romană de obligare denotă exterioritate, *obligare* trimite la un lanț corporal al unui prizonier înainte de a arăta

o legătură juridică unde debitorul este un subiect pasiv. *Rem obligare* însemna a da garanție un bun pentru o datorie; deci, presupunea o concepție pasivă a lucrurilor sau persoanelor antrenate în raport. Astfel, obligația era înțeleasă ca o legătură externă, ca o constrângere impusă din afară.

Nimic nu indica angajamentul activ al persoanei într-o acțiune ce l-ar conține. Definiția obligației dată de Iustinian a fost tradusă de romaniști: „Obligația este legătura de drept prin care suntem constrânși la necesitatea de a plăti un anumit lucru conform dreptului cetății noastre”. Yan-Patrick Thomas consideră însă că trebuia tradus după cum urmează: „Obligația este legătura prin care suntem ținuți în virtutea necesității, conform dreptului nostru, să plătim un anumit lucru”. Astfel, debitorul nu mai este sediul unei necesități spre care tinde întreaga sa persoană, obligația de a plăti nu era semnul intern al statutului său; debitorul devine obiectul dublu pasiv al unor constrângeri din exterior asupra lui: al constrângerii obligației impuse de datorie și al constrângerii dreptului cetății ce fonda și justifica obligația.¹³ Deci, viziunea romană se fonda pe pasivitatea subiectului, neluându-se în considerație particularitățile lui.

Mișcarea în sens invers – de a descoperi în dosul actului pe autor – s-a centrat pe imputare, ceea ce însemna o tehnică procedurală nouă de verificare a faptelor, mânăuirea unor instrumente mentale particulare pentru a practica o justiție rațională – timp, durata acțiunii, ideea de cauzalitate. Retorica judiciară penală se purta asupra existenței lucrului și dacă a comis acuzatul fapta ce i se incriminează. În acest proces erau de argumentat:

- 1) fapta (locul, timpul, durata) și
- 2) persoana implicată.

Invers față de situația actuală, acuzatorul putea arăta că acuzatul se află sub imperiul pasiunii, iar apărătorul – că nu-i sub imperiul pasiunii. Premeditarea era folosită ca probă că-i vinovat și nu pentru a justifica agravarea pedepsei. Alienția și intenția aparțineau aceluiași câmp argumentativ; din punctul de vedere al cauzalității și imputării forța lor probatorie era identică. În concepția intelectualistă a acțiunii și a deciziei la Roma se relevă mai puțin voința decât cunoașterea. Cicero și Seneca au definit voința ca interioritate prin opoziție cu constrângerile exterioare. Deliberarea și pasiunea au efecte contrare asupra voinței – fie le întăresc, fie le diminuează. În cunoaștere rezultatul lor este unul identic, aceasta pentru că cunoașterea în domeniul pragmatic al activităților juridice și morale se poartă asupra scopurilor rezonabile și medii.

Dreapta rațiune (*recta ratio*) implica mai mult decât cunoaștere – recunoașterea valorilor împărtășite de oameni sau cetate, de aceea pasiunea sau intenția sunt în afara acelor valori și nu-și ating scopul, căci nu a fost atinsă media justă spre care tinde dreptul.

Datele despre persoana vinovatului depășeau sfera scopurilor pe care ritorii le expuneau în rubrica „causa” (argumente ce reieșeau din nume, noroc, șansă, natură, trăsături dobândite, abilități, ce i s-a întâmplat, ce a vorbit). Această listă poate surprinde pe contemporani, căci se exteriorizează interioritatea, individualul se dsprinde de social, înnăscutul de dobândit etc. Aceste criterii nu depășeau nici o unitate psihologică sau structura internă a subiectului. Era o logică a contiguității, persoana era o încrucișare de elemente în care se unesc din aproape în mai aproape un nume, familie, cetate, istorie. Individul nu se definea ca o entitate separată.

Într-o astfel de optică crima nu era o manifestare a unui subiect considerat centru autonom al deciziei. Atașat autorului său, actul avea cu autorul său dubla relație:

1) Se adăuga altor acte anterioare și contribuia la desemnarea autorului;

2) Era confirmarea unor achiziții de fapte, conduite proprii autorului. Proba decisivă era considerată concluzia bazată pe faptul că nimănui altuia nu i se putea imputa actul criminal: crima desemna vinovatul.

Retorica judiciară cuprindea 3 proceduri: *comparatio* – confruntarea avantajelor actului cu cele ale abținerii, *translatio* sau *relatio* – deplasarea rațiunii de a acționa asupra altui autor, *remotio criminalis* – executarea ordinului superiorului, de exemplu; adică, să se arate că actul îl depășește fie prin putere, fie prin competență.

Justificarea nu releva un motiv individual ce atenua din interior responsabilitatea subiectului. Voința și conștiința delictuale nu sunt luate în seamă, dar numai locul relativ al actului într-o scară de imputații posibile. Punctul de vedere subiectiv ce stă astăzi la baza teoriei circumstanțelor atenuante era absent în argumentarea *comparatio*, *relatio*, *remotio*, deci era vorba doar de topica actelor.

În această topică nu era loc pentru culpă. Interpretarea subiectivistă a fost rezultatul reinterpretării creștine a textelor, inspirată din noțiunea de păcat. Dar experiența judiciară a fost o etapă decisivă în constituirea ființei subiective. În prim-planul reflecției juridice se afla problema adevărului la actul ilicit. Cerința de luciditate a fost aplicată mult timp acelor infracțiuni ce nu se reglementau prin reciprocitate (talion, compoziție) și pentru care se stabilea o pedeapsă de puterea publică.

În retorica judiciară culpa era chiar actul culpabil și se aplica mai ales la *relatio* și *remotio* pentru a găsi cauze de non-imputabilitate. Culpă intervenea și când acuzatul pretindea de a fi activat din ignoranță: accidentală (*casus*) și ignoranța ce putea fi evitată (*culpa*). Din aceste exemple rezultă că culpa era legată de cauzalitate. Culpă era fapta altuia sau propria faptă. Culpă era actul al cărui autor era cauza unică, iar dispozițiile subiective ale subiectului erau excluse din această relație pur exterioară.

Sistemul delictual roman se pretează astfel pe două modele interpretative:

1) Primul corespunde cu ceea ce juriștii au numit „responsabilitatea obiectivă”. Dreptul aducea un răspuns uniform unui tip de act definit. Într-un astfel de model agentul se află în dosul actului. Corelativ, victima nu obține o reparație proporțională prejudiciului suferit, dar o satisfacție echivalând cu valoarea socială ce a fost lezată de delict. Procedura se angaja în jurul actului, și nu în jurul actorilor: victimă și autor. De remarcat că puterea politică nu intervenea deloc. Statul era absent, totul era între cetățeni, el nu beneficia de condamnare, nu el iniția acțiunea.

2) Al doilea model era în formare. Delictul a început a fi considerat nu numai un act, ci și o manifestare a persoanei. Culpă a început slab să atragă prezența agentului. Respectiv, victima nu era numai valoare socială încarnată, dar și individ lezată ce tinde tot mai mult la reparație. Principiul reciprocității tinde la o comutare exactă, acest schimb penal evoluează ca un comerț al bunurilor.¹⁴

Delictul apare ca un dezechilibru patrimonial ce se cuvine a fi reparat. În secolul II a. Chr. se multiplică delictele urmărite public și judecate de tribunale specializate. Pedapsa părăsește terenul reciprocității și schimbului privat. Publicizarea acestui tip de delict, consideră Yan-Patrick Thomas, a urmat evoluția monetară a prejudiciului corporal prin mijlocul unei acțiuni estimative de *iniuria* dată de pretor. Ceea ce afecta devine monopol de stat.

Conceptul generic de act prejudiciant sau de vină ce angajează răspundere era necunoscut în dreptul roman. Juriști romani sunt pe nedrept considerați inapți să formuleze abstract concepțiile juridice; ei erau suficient de apți, numai că le deduceau din experiență. În afara delictelor specificate și numite era un vacuum juridic. Sigur, prudenții multiplicau cazurile prin interpretare, dar esențialul rămâne: topica jurisprudențială se baza pe cazurile deja definite. Munca de distincție, definiție pe care juriștii romani o făceau în privința ansamblului de acte recunoscute (altele nu aveau existență) presupunea că acțiunea pertinentă juridic poate fi concepută ca un lucru separat, neutru și catalogabil.¹⁵

Din contra, abandonul progresiv în Europa modernă a oricărei cazuisitici și investirea individului prin drept cu subiectivitate în care ansamblul raporturilor erau reduse au introdus actele în categorie generală în care fiecare reprezenta activitatea totală a agentului: vina, obligația, voința, responsabilitatea. În antropologia raționalistă a secolului XVIII, care este cea a Codului civil francez și a celor ce s-au inspirat din el, extinderea noțiunii de om este comparabilă cu cea a faptei omului. Se generaliza și vina, cazuistica nu era moartă, dar servea doar pentru a ilustra, era imaginea, nu realitatea.

Dreptul roman nu a fost același de la XII Table până la (și inclusiv) compilația lui Iustinian, dar ceva rămâne neschimbat: delictul naște în sarcina autorului obligația de a plăti o poena victimei. Poena nu era chiar o reparație. La origine era o compoziție voluntară, prețul plătit pentru a scăpa de represalii. Legea și edictul pretorului determinau suma și, pas cu pas, poena a ajuns să îndeplinească funcția de reparație. În baza Legii Aquilia fixa o sumă care era o aproximare a însărcinării victimei ce rezulta din delict. Cu apariția monedei s-a trecut la precizarea valorii, noțiunea de lucru încorporat, legată de cea de valoare, posibil, a apărut tocmai pe terenul estimării, sarcina principală a lui iudex.

Din cele relatate reiese că răspunderea juridică în dreptul roman a fost mai aproape de ceea ce s-a numit apoi răspundere obiectivă, fiind privită ca o obligație impusă din exterior. Motivul regimului roman de reparare a prejudiciului nu era culpa, ci însăși dauna, scopul fiind restabilirea echilibrului just în relațiile dintre cetățenii romani ca oameni liberi. Sarcina de a stabili incidența comportamentului persoanei asupra producerii unui prejudiciu s-a pus mai târziu, la finele epocii clasice și apoi s-a realizat în compilația lui Iustinian. Aducerea în atenție a unor aspecte ale reglementărilor de drept și jurisprudență romană are menirea de a pune conceptul răspunderii juridice în legătură directă cu problema echilibrului just în relațiile dintre subiecții dreptului și, deci, a justiției.

Note:

¹ I. Craiovan. *Metodologie juridică*. – București: Universul juridic, 2005, p. 76.

² *A se vedea*: L. Barac. *Răspunderea și sancțiunea juridică*. – București: Lumina LEX, 1997, p. 343.

³ *A se vedea*: M. Costin. *Răspunderea juridică în dreptul R.S.R.* – Cluj: Dacia, 1972, p. 16.

⁴ *A se vedea*: N. Popa. *Prelegeri de sociologie juridică*. – București, 1989, p. 209.

⁵ М.Н. Марченко. *Проблемы теории государства и права*. Москва, 2001, p. 635.

⁶ În tratatul prof. Vl. Hanga „Drept privat roman” (București: Editura Didactică și Pedagogică, 1978, p. 399) se menționează că al doilea capitol se ocupă de o problemă străină răspunderii delictuale, dar este vorba tot de o daună pricinuită pe nedrept.

⁷ *A se vedea*: И.С. Перетерский. *Дигесты Юстиниана*. – Москва: Госюриздат, 1956, p. 89.

⁸ *A se vedea*: M. Villey. *Esquisse historique sur le mot „responsable”* // Archives de philosophie du droit, t.XXII. – Paris: Sirey, 1997, p. 48.

⁹ *Ibidem*, p. 54.

¹⁰ *Ibidem*, p. 51.

¹¹ *A se vedea*: Yan-Patrick Thomas. *Acte, Agent, Société. Sur l'homme coupable dans la pensée juridique romaine* // Archives de philosophie du droit, t.XXII. – Paris: Sirey, 1997, p. 68.

¹² *Ibidem*, p. 69.

¹³ *Ibidem*, p. 83.

¹⁴ *A se vedea*: A. Giuliani. *Imputation et justification* // Archives de philosophie du droit, t.XXII. – Paris: Sirey, 1997, p. 87-89.

¹⁵ *A se vedea*: Yan-Patrick Thomas. *Acte, Agent, Société. Sur l'homme coupable dans la pensée juridique romaine*, p. 74-79.